

С.І.Світленко

**НІМЦІ РОСІЇ: БУДІВНИКИ Й ЗАХИСНИКИ ІМПЕРІЇ
(XVIII – початок XX століття)**

Проаналізовано роль і місце німецької компоненти у творенні і збереженні російського імперського режиму, виділено чинники, що спричинили наявність досить сильного німецького впливу на вказані процеси.

У XVIII – на початку XX ст. Російська імперія створювалася й розвивалася як поліетнічна держава. Поряд із представниками слов'янських, тюркських, фінно-угорських народів активними суб'єктами цього процесу стали діячі німецького походження. Проблема участі німецької компоненти у творенні й захисті російського імперського режиму, хоча й не набула спеціального і комплексного вивчення, вже давно частково розглядалася дослідниками. Так, ще Фрідріх Енгельс у праці «Зовнішня політика російського царизму», написаній у 1889-1890 рр., звернув увагу на вельми помітну роль вихідців із німецьких земель, зокрема Катерини II, В.В.-К.Нессельроде, М.К.Гірса, в історії російської дипломатії, яку назвав «своєрідним сучасним орденом єзуїтів»¹.

У радянській історіографії питання про роль і місце німців у функціонуванні урядового апарату Росії XIX ст. порушував Петро Зайончковський, який наводив цікаві статистичні дані про перебування німців на різних щаблях чиновницько-бюрократичної піраміди, що свідчать про їх помітну роль у діяльності царського режиму². Сучасний історик Андреас Каппелер у книзі «Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад» продовжив розробку даної³ проблематики, вказавши на участь німців у зміцненні російської армії та бюрократії від часів Петра I до Миколи I.

Проте варто зазначити, що й до сьогодні наукова проблема участі німців Росії у творенні й захисті Російської імперії не ставилася на порядок денний в історіографії. Розглянути її в якості постановки, не претендуючи на вичерпне висвітлення всіх сюжетів, ставить на меті автор даного дослідження.

Традиція використання на службі імперії німців була закладена ще Петром I. Так, з 1723 р. віце-президентом колегії іноземних справ став Андрій (Генріх-Іоганн-Фрідріх) Остерман – уродженець Вестфалії, який був прийнятий на російську службу ще 1708 р. За наступників засновника імперії цей діяч зробив карколомну кар'єру: таємний радник Катерини I, згодом віце-канцлер, член Верховної Таємної ради, за Петра II – обер-гофмаршал, в 1734 р. – кабінет-міністр, в 1740 р. – генерал-адмірал⁴.

А.І.Остерман був далеко не єдиний представник російської бюрократії німецького походження за початку утворення імперії. За Петра I її лави постійно поповнювалися за рахунок неросіян, зокрема таких балтійських німців, як Магнус Вільгельмін Нірот, Герман фон Бреверн, Йоганн Бенкендорф, які були залучені до служби в колегіях. Помітну роль балтійські німці відігравали і в дипломатичній службі. Так, Ніштадський мир 1721 р. від Росії укладали Яків Брюс і Генріх Остерман. Згодом серед російських дипломатів виділилися вихідці з балтійсько-німецьких родин, зокрема Штакельберги, Маєндорфи, Крюденери, Палени⁵.

Особливо посилювався вплив іноземців, насамперед балтійських німців за імператриці Анни Іоаннівни (1730-1740). Одним із найвпливовіших представників імперської бюрократії того періоду був Ернст Іоганн Бірон – фаворит Анни Іоаннівни, а з 1737 р. герцог Курляндський. У той період його ім'я стало справжнім символом німецького впливу у вищих щаблях влади. Поряд із ним стрімку кар'єру на російській службі зробили його брати, які стали російськими генералами. Це, зокрема, Карл-Магнус, який дослужився до генерал-майора, Карл – генерал-аншеф та Густав – ще один російський генерал⁶.

Значний вплив на державні справи в Російській імперії мали Мініхи – представники іншого роду німецького походження. Найвпливовішою постаттю серед них був Бургхард-Христофор Мініх – граф, генерал-фельдмаршал, який від 1721 р. перебував на російській службі, командував армією під час російсько-турецької війни 1735-1739 рр., був президентом Військової колегії. У 1739 р. він узяв фортецю Хотин і навіть мріяв про підкорення Константинополя. 8 листопада 1740 р. Б.Мініх здійснив державний переворот і став першим міністром за імператриці Анни Леопольдівни. Втім уже 6 березня 1741 р. він був змушений піти у відставку і за волею нової імператриці Єлизавети Петрівни відправився на двадцятирічне заслання⁷. Помітна роль в імперії належала і брату генерал-фельдмаршала – барону Христіану-Вільгельму, який в 1734-1736 рр. управляв Кадетським корпусом, в

1740-1742 рр. – завідував монетною канцелярією в Санкт-Петербурзі, а з 1742 р. став обер-гофмейстером із завідуванням головною двірською канцелярією і був звільнений лише у 1760 р. Принагідно зазначити, що така ж доля засланця спіткала і сина генерал-фельдмаршала – Іоанна-Ернеста, який служив російським дипломатом у Турині та Парижі, став обер-гофмаршалом⁸.

Після смерті імператриці Анни Іоаннівни в 1740 р. російський престол не позбавився німецького впливу. Так, у 1740-1741 рр. царем проголосили малюка Івана VI Антоновича – сина Анни Леопольдівни (доньки Катерини Іванівни і Мекленбурзького герцога Карла Леопольда) і Антона-Ульріха принца Брауншвейзького⁹.

Однак у листопаді 1741 р. донька Петра I Єлизавета Петрівна здійснила двірський переворот, який відкрив двадцятилітню епоху її правління. Колишні впливові можновладці Е.І.Бірон, А.І.Остерман та Б.Х.Мініх втратили свої посади і були відправлені на заслання. Водночас нова імператриця офіційно оголосила спадкоємцем свого племінника Карла-Петера-Ульріха – сина її молодшої сестри Анни Петрівни й герцога Голштинського Карла-Фрідріха. Спадкоємець престолу дістав ім'я Петра Федоровича, а в 1761-1762 рр. став імператором Петром III.

Однак 28 червня 1762 р. дружина імператора Катерина Олексіївна (Софія-Августа – принцеса, яка з'єднувала в своїй особі два дрібних князівських двори Північно-Західної Німеччини) здійснила державний переворот, який поклав початок її правління (1762-1796). Наслідком перевороту стала насильницька смерть як Петра III, так і Івана VI Антоновича¹⁰.

У 1762 р. на початку правління Катерини II 41% із 402 вищих офіцерів і половину носіїв чотирьох найвищих рангів належало неросіянам, $\frac{3}{4}$ яких склали балтійські німці або німецькі поселенці. За цієї імператриці до визначних державних діячів належали балтійські німці Йоганн Якоб Сіверс та Отто Генріх Ігельстрем¹¹.

За Павла I однією з найвпливовіших осіб імперії став барон і граф Петро Олексійович (Петро-Людвіг) Пален, який здійснив стрімкий шлях від посади ризького губернатора до санкт-петербурзького військового губернатора, начальника остзейських губерній, інспектора військових інспекцій, головного директора пошт, члена ради і колегії іноземних справ, ставши, за визначенням Н.Я.Ейдельмана, «безсумнівно другою людиною імперії»¹².

Саме П.О.Пален відіграв ключову роль в останньому серед російських двірських заколотів XVIII – початку XIX ст., внаслідок якого було усунуто імператора Павла I. Цікаво, що паролем гвардійських

Семенівського та Преображенського полків, які стали на бік заколотників, служила фраза: «Граф Пален». Принагідно зазначити, що в тих драматичних подіях брали активну участь й інші діячі німецького походження. Так, безпосередня і одна з центральних ролей у заколоту належала «ганноверцю» Л.Л.Беннігсену, який вже в 1802 р. став генералом від кавалерії, а в 1814 р. – графом. У 1807 р. Л.Л.Беннігсен вдало провів Прейсіш-Ейлауську битву, в серпні-листопаді 1812 р. очолював Головний штаб російської армії, у 1813 – 1814 рр. брав участь у закордонних походах проти Наполеона¹³.

П.О.Пален започаткував справжню династію державних діячів Росії. Помітну роль на російській державній службі відігравали три його сина. Старший – Павло Петрович – був генералом від кавалерії та генерал-ад'ютантом, середній – Петро Петрович – генерал-ад'ютантом, генерал-майором, членом Державної та Військової рад, а молодший – Федір Петрович – посланцем у Вашингтоні, Ріо-де-Жанейро та Мюнхені, згодом – членом Державної ради¹⁴.

У другій половині XVIII – першій половині XIX ст. династія Романових мала стійку тенденцію до успадкування німецьких впливів. Так, на думку історика О.Є.Пріснякова, у формуванні Олександра Павловича явно переважала вюртемберзька спадковість по материнській лінії, а у Костянтина Павловича – голштинська по батькові та дідусю. Молодші Павловичі виховувалися на аристократичних та монархічних традиціях остзейського дворянства. Провідниками саме такого виховання майбутніх спадкоємців престолу були Лівени та Адлерберги¹⁵.

У подальшому династія зміцнювала династичні зв'язки з німецькими землями. Так, в 1817 р. дружиною майбутнього імператора Миколи I стала донька короля Пруссії Фрідріха-Вільгельма III Фредеріка-Луїза-Шарлотта-Вільгельміна, яка згодом прийняла ім'я Олександри Федорівни. Напевно, це було цілком закономірно. Адже, як писав О.Є.Прісняков, «двір батьків Миколи був у побутовому відношенні під сильним німецьким впливом, завдяки вюртемберзькому родству імператриці, голштинському спадку і пруським симпатіям Павла»¹⁶.

Вершини свого впливу в російській бюрократії діячі німецького походження досягли за правління Миколи I (1825-1855). Така ситуація пояснювалася не тільки рисами німецького національного характеру, серед яких педантизм та дисциплінованість були незамінними на державній службі, а й відданістю етнічних німців династії. З цього приводу Микола I відверто зазначав: «Російські дворяни служать державі, німецькі – нам»¹⁷.

У той час діячі німецького походження складали 19 із 134 членів Державної ради. На середину XIX ст. лютерани, переважно балтійські німці посідали 1/8 частину із 350 вищих постів, зокрема складали 10,8% Урядового Сенату, 16,3% Державної ради, 9 із 48 губернаторів. Ще більший відсоток представляли німці у військовій еліті російської армії. Знаковими постатями в тодішній російській бюрократії стали перший начальник III відділу В.й.і.в. канцелярії Олександр Бенкендорф та міністр іноземних справ, а згодом і державний канцлер Карл Нессельроде¹⁸.

О.Х.Бенкендорф був активним захисником імперії вже за Олександра I. Він брав участь у війнах з наполеонівською Францією, у 1820 р. керував придушенням повстання Семенівського полку, а в 1825 р. – у приборканні повстання декабристів. Після цього О.Х.Бенкендорф став одним із найближчих сановників Миколи I, будучи командуючим Головної імператорської квартири, шефом жандармів, начальником III відділення Власної його імператорської величності Канцелярії, членом Державної ради. Саме на нього була покладена цензура творів великого російського поета О.С.Пушкіна¹⁹.

К.В.Нессельроде теж розпочинав кар'єру за Олександра I. У 1807 р. він був відряджений до Тільзиту, згодом працював дипломатом у Парижі, а з 1812 р. до 1815 р. постійно перебував при імператорі, був впливовим учасником Віденського конгресу, супроводжував Олександра I на ряді міжнародних конгресів, у 1816-1856 рр. – міністр іноземних справ Росії, а з 1845-1856 рр. – державний канцлер. За Олександра I та Миколи I К.В.Нессельроде був прихильником Священного союзу²⁰.

Син Миколи I – Олександр Миколайович (майбутній Олександр II) – повторив долю батька, одружившись у 1841 р. з принцесою Марією Гессен-Дармштадтською, яка здобула в Росії ім'я Марії Олександрівни. І хоча син Олександра II Олександр Олександрович (згодом Олександр III) одружився на принцесі Дагмарі із Данії (в Росії стала Марією Федорівною), його син Микола Олександрович (майбутній імператор Микола II) незабаром відновив традицію одруження на німецьких принцесах, обравши дружиною Алісу Гессен-Дармштадтську (Олександрю Федорівну)²¹.

У пореформений період діячі німецького походження як і раніше відігравали помітну роль серед владної еліти імперії. За часів Олександра II та Олександра III відомим державним діячем був граф К.І.Пален. У 1864 р. він був призначений псковським губернатором, у 1867-1878 р. працював міністром юстиції, а з 1878 р. став членом

Державної ради. За Олександра III К.І.Пален брав участь у розробці низки проектів контрреформ. Про особливу роль цього діяча свідчить те, що під час коронування Олександра III він був верховним церемоніймейстером, а в 1896 р. при коронуванні Миколи II – верховним маршалом²².

Ще одним відомим державним діячем німецького походження за часів Олександра III був міністр іноземних справ М.К.Гірс. Перебуваючи на цій посаді з 1882 р., він виступав за зміцнення співробітництва з Німеччиною, але після відставки «залізного канцлера» О. фон Бісмарка 1890 р., був змушений підтримати курс на зближення з Францією, наслідком чого стало оформлення російсько-французького союзу 1893 р.²³

З центральним апаратом Міністерства іноземних справ Росії була пов'язана діяльність графа В.М.Ламздорфа, який був православним, хоча мав давнє вестфальське коріння, а його дідусь став першим губернатором приєднаної до Росії Курляндії. З 1881 р. В.М.Ламздорф був другим радником міністра, з 1882 р. – директором канцелярії міністерства, з 1886 р. першим радником міністра, а в 1900-1904 рр. та у жовтні 1905-1906 рр. – міністром іноземних справ Росії, прихильником російсько-французького зближення, яке сприяло створенню Антанти²⁴.

У пореформений період 1863-1874 рр. Новоросійським та Бессарабським генерал-губернатором був П.Є.Коцебу – граф, генерал, російський німець, який належав до талановитих адміністраторів та військових, обіймаючи водночас із генерал-губернаторською посадою й місце командувача тільки-но створеного Одеського військового округу. У 1874-1880 рр. він продовжив службу на посаді Варшавського генерал-губернатора²⁵.

Етнічні німці робили успішну кар'єру на Україні. Так, М.П.Гессе, закінчивши 1849 р. Ніжинський ліцей, служив у чернігівського губернатора, згодом у чернігівського, полтавського і харківського генерал-губернатора С.О.Кокошкіна, де був начальником «таємного столу», а згодом завідував господарським відділенням і водночас правителем. У 1856 р. він перейшов до київського генерал-губернатора І.І.Васильчикова чиновником з особливих доручень, згодом віце-губернатором Волинської губернії, а ще пізніше київським губернатором²⁶.

Ще одним активним захисником царського режиму був В.В. фон Валь, який обіймав посади Харківського та Подільського губернаторів, займався приборканням соціально-революційного руху. У 1892-

1895 рр. він став петербурзьким градоначальником, у 1901-1902 рр. – віленським губернатором, а в 1902-1904 рр. – товаришем міністра внутрішніх справ і командувачем окремого корпусу жандармів, дослужився до генерала, члена Державної ради²⁷.

Етнічні німці працювали і в каральних органах царизму. До них, приміром, належали, ад'ютант Київського губернського жандармського управління, штабс-капітан, барон Г.Е.Гейкінг, що в 1878 р. став жертвою терору народників-радикалів, та начальник жандармського управління м. Одеси полковник К.Г.Кноп²⁸.

На початку ХХ ст. діячі німецького походження теж відігравали помітну роль у лавах російської бюрократії: знаходилися в безпосередньому оточенні останнього російською імператора Миколи II, користувалися великим впливом на царську родину. До них слід віднести ярого католика, графа, обер-гофмаршала імператорського двору в 1893-1917 рр. П.К.Бенкендорфа; фактичного політичного радника царя, головноуправляючого канцелярією клопотань на височайше ім'я періоду 1891-1913 рр. О.А.Будберга; лютеранина, барона, генерал-ад'ютанта, міністра імператорського двору в 1897-1917 рр. В.Б.Фредерікса.

Не випадково у 1916 р. за підтримки Г.Є.Распутіна та імператриці Олександри Федорівни на посаду голови Ради Міністрів було призначено Б.В.Штюрмера, який обіймав її з січня до листопада і водночас з березня до липня був міністром внутрішніх справ, а з липня до листопада того ж року міністром іноземних справ імперії. Однак, як згадував П.Г.Курлов, «його німецьке прізвище, під час війни з Німеччиною, дало можливість обрати його мішенню ярих нападів...»²⁹

Діячі німецького походження обіймали важливі посади на дипломатичній службі, як, наприклад, фон дер М.Д.Остен-Сакен – граф, російський посол у Берліні 1895-1912 рр., посідали посади градоначальників, губернаторів як Д.Б.Нейгардт, отримували командування каральним загонам під час першої демократичної революції та командування армією як генерал від кавалерії в ході першої світової війни як П.К.Ренненкамф³⁰.

За даними П.А.Зайончковського, у 1903 р. серед 46 губернаторів (на яких були дані) 7 належало до лютеран, вірогідніше за все німців. Серед віце-губернаторів було представлено 2 лютеранина. Особи німецького походження обіймали й інші бюрократичні посади³¹.

Таким чином, вищезазначене свідчить, що впродовж ХVIII – початку ХХ ст. німецька компонента відігравала помітну роль у процесі творення і збереженні Російської імперії. Діячі німецького походжен-

ня відігравали помітну роль у лавах російської бюрократії як в центрі, так і на місцях, поповнювали ряди дипломатів, військових, чиновників управління вищого і середнього рівнів. Цьому сприяли такі чинники, як прямі династичні зв'язки Романових з німецькими землями, близькість російського імперського двору до німецьких ідейних та культурних традицій, відданість етнічних німців царському режиму, їхня дисциплінованість і ретельність при виконанні службових обов'язків.

Примітки

¹ *Енгельс, Ф.* Зовнішня політика російського царизму / Ф.Енгельс // Маркс, К., Енгельс, Ф. Твори. – 2-е вид. – К., 1965. – Т. 22. – С. 14.

² *Зайончковский, П.А.* Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. / П.А.Зайончковский. – М., 1978. – С. 214-219.

³ *Каппелер, А.* Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад / Андреас Каппелер; перекл. з німецької Х.Назаркевич; наук. ред. М.Крикун. – Л., 2005. – С. 102-105.

⁴ *Кизеветтер, А.А.* Исторические силуэты / А.А.Кизеветтер; состав., общая редакция и вступ. ст. О.В.Будницкого. – Ростов-на-Дону, 1997. – С. 437.

⁵ *Каппелер, А.* Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. – С. 103, 105.

⁶ *Энциклопедический словарь библиографического института Гранат* / под ред. проф. Ю.С.Гамбарова и др. – 13-е изд. – Т. 5. – С. 606-607.

⁷ *Кизеветтер, А.А.* Исторические силуэты. – С. 437, 438, 440; *Каппелер, А.* Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. – С. 103; *Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауз и И.А.Ефрон.* – С.Пб., 1896. – Т. XIX. – С. 368-369.

⁸ *Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауз и И.А.Ефрон.* Т. XIX. – С. 369-370.

⁹ *Безвременье и временщики: Воспоминания об «эпохе дворцовых переворотов» (1720-е – 1760-е годы)* / подгот. текста, вступ. ст., коммент. Е.Анисимова. – Л., 1991. – С. 9, 11.

¹⁰ Там же. – С. 12, 23; *Кизеветтер, А.А.* Исторические силуэты. – С. 446; *Ключевский, В.О.* Русская история. Полный курс: в 3 кн. / В.О.Ключевский. – М., 1993. – Кн. 3. – С. 187, 198.

¹¹ *Каппелер, А.* Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. – С. 102, 103.

¹² *Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауз и И.А.Ефрон.* – С.Пб., 1897. – Т. XXII а. – С. 610; *Эйдельман, Н.Я.* Грань веков. Политическая борьба в России. Конец XVIII – начало XIX столетия / Н.Я.Эйдельман. – М., 1986. – С. 165-166.

¹³ *Эйдельман, Н.Я.* Грань веков... – С. 316-319; *Всемирный биографический энциклопедический словарь* / ред. кол.: В.И.Бородулин, Н.М.Кузнецов, Н.М.Ланда и др. – М., 1998. – С. 74.

- ¹⁴ *Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауз и И.А.Ефрон.* – Т. XXII а. – С. 609, 610.
- ¹⁵ *Пресняков, А.Е.* Российские самодержцы / А.Е.Пресняков. – М., 1990. – С. 159, 265.
- ¹⁶ *Чулков, Г.* Императоры. Психологические портреты / Георгий Чулков; вступ. ст. и коммент. В.Н.Баскаковой. – М., 1993. – С. 223; *Пресняков, А.Е.* Российские самодержцы. – С. 264.
- ¹⁷ *Пресняков, А.Е.* Российские самодержцы. – С. 265.
- ¹⁸ *Зайончковский, П.А.* Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. – С. 130, 135, 138-139; *Канпелер, А.* Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. – С. 104.
- ¹⁹ *Всемирный биографический энциклопедический словарь.* – С. 73; *Оржиховский, И.В.* Самодержавие против революционной России (1826-1880 гг.) / И.В.Оржиховский. – М., 1982. – С. 18.
- ²⁰ *Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауз и И.А.Ефрон.* – С.Пб., 1897. – Т. XX а. – С. 921-922; *Всемирный биографический энциклопедический словарь.* – С. 537.
- ²¹ *Чулков, Г.* Императоры. Психологические портреты. – С. 223; *Российские самодержцы (1801-1917)* / А.Н.Боханов, Л.Г.Захарова, С.В.Мироненко и др. – М., 1993. – С. 98, 173, 219, 347, 352.
- ²² *Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауз и И.А.Ефрон.* – Т. XX а. – С. 609-610; *Всемирный биографический энциклопедический словарь.* – С. 572.
- ²³ *Всемирный биографический энциклопедический словарь.* – С. 188.
- ²⁴ *Ламздорф, В.Н.* Дневник. 1894-1896 / В.Н.Ламздорф; пер. с фр., нем. и англ., введ., сост. и коммент. И.А.Дьяконовой. – М., 1991. – С. 11, 12, 14; *Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауз и И.А.Ефрон.* – С.Пб., 1896. – Т. XVII. – С. 297; *Всемирный биографический энциклопедический словарь.* – С. 408.
- ²⁵ *Шандра, В.С.* Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XXI ст. / В.С.Шандра. – К., 2005. – С. 218-223, 235; *Витте, С.Ю.* Избранные воспоминания: 1849-1911 гг. / С.Ю.Витте. – М., 1991. – С. 54-55, 692.
- ²⁶ *Шандра, В.С.* Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XXI ст. – С. 140.
- ²⁷ *Государственный архив Российской Федерации.* – Ф. 542, оп. 1, спр. 107, 108, 111; *Витте, С.Ю.* Избранные воспоминания: 1849-1911 гг. – С. 683.
- ²⁸ *Новицкий, В.Д.* Из воспоминаний жандарма / В.Д.Новицкий. – М., 1991. – С. 92-93; *Витте, С.Ю.* Избранные воспоминания: 1849-1911 гг. – С. 320, 395-397.
- ²⁹ *Всемирный биографический энциклопедический словарь.* – С. 884; *Курлов, Н.Г.* Гибель Императорской России / Н.Г.Курлов. – М., 1992. – С. 154; *Касвинов, М.К.* Двадцать три ступени вниз / М.К.Касвинов. – Изд. 2-е, испр. – М., 1987. – С. 178.
- ³⁰ *Витте, С.Ю.* Избранные воспоминания: 1849-1911 гг. – С. 271, 682, 698, 706; *Касвинов, М.К.* Двадцать три ступени вниз. – С. 639.

³¹ *Зайончковский, П.А.* Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. – С. 216-219.

Надійшла до редколегії 12.10.2007

О.В.Морозов

ЕГОР ФРАНЦЕВИЧ КАНКРІН – РЕФОРМАТОР МИТНОЇ СИСТЕМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

У статті досліджені життєвий шлях та діяльність Є.Ф.Канкріна, який на посаді міністра фінансів (1823-1844) зробив значний внесок у розвиток митної системи Російської імперії.

Егор Францевич Канкрін народився в 1774 р. в м. Ганау (земля Гессен) і після завершення Марбурзького університету, в 1797 р. приїхав в Росію і поступив на службу до Комерц-колегії. Батько Егора Канкріна Людвік Канкрін перебував на російській службі з 1783 р. і завідував казенними соляними заводами. На службі новій батьківщині Є.Ф.Канкрін проявив себе як талановитий генерал-інтендант російської армії під час Вітчизняної війни 1812 р., і європейського походу проти Наполеонівської Франції в 1813-1815 рр.

Зірковий час службової кар'єри Є.Ф.Канкріна пов'язаний з діяльністю на посаді міністра фінансів Росії, який він обіймав з 1823 по 1844 р. На цій посаді Канкрін проявив себе як прихильник німецько-російської економічної школи протекціоністів і виступив противником космополітичних ідей А.Сміта. Службова діяльність нового міністра була спрямована на вдосконалення митно-тарифної справи і в цілому митної системи Росії.

Початок служби в Міністерстві фінансів співпав із складним періодом для російської економіки. Ліберальний митний тариф 1819 р. завдав потужного удару мануфактурній промисловості Росії. Про сутність якого Є.Канкрін висловився: «...вбив російську промисловість»¹. Це відбулося внаслідок радикального зниження більшості митних ставок на імпорتنі товари. До того ж європейські держави, пропагуючі ідеї митного лібералізму, зовсім не збиралися замінювати власні національні інтереси загальноєвропейськими. У той же час митний